

AIŠKINAMASIS RAŠTAS DĒL ASMENŲ, ĪTARIAMŲ AR NUTEISTŲ UŽ SEKSUALINIUS NUSIKALTIMUS, UŽKARDYMO ĪSTATYMO PROJEKTAS

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai.

Seksualiniai nusikaltimai tampa vis didesne problema daugelyje šalių, kurios imasi įvairių apsaugos veikslių nuo seksualinių nusikaltimų prieš vaikus, nusikaltėlių nustatymu ir nubaudimu. Žinoma, kad seksualinis išnaudojimas ir seksualinė prievarta yra labiausiai vaiką žalojantis suaugusio asmens nusikalstamas elgesys, turintis ilgalaikį poveikį nukentėjusiam ir jo artimiesiems. Seksualinę prievartą vaikai gali patirti ne tik jiems artimoje aplinkoje, bet ir mokyklose, darželiuose, vaikų globos namuose, asmens sveikatos gydymo įstaigose, tačiau patirtos prievartos faktas vis dar yra slepiamas ir laikomas „šeimos gėda“. Iššūkis, su kuriuo susiduria visuomenė, yra aktyvių apsaugos priemonių tokio pobūdžio nusikaltimams užkardyti taikymas. Šis iššūkis – vaikų apsauga nuo seksualinio išnaudojimo – įgauna prioritetinį statusą.

Gali būti taikomos įvairios apsaugos priemonės, tačiau seksualinius nusikaltimus padariusius asmenis būtina kontroliuoti net ir jiems atlikus bausmę. Viena iš kontrolės formų yra seksualinių nusikaltėlių registrų kūrimas ir duomenų iš registro apie nusikaltimus padariusius asmenis ir galimas rizikas, susijusias su buvimu laisvėje, teikimas.

Sunkiausias uždavinys – išspręsti galimą konfliktą tarp nusikaltėlio teisės apsaugoti savo asmens duomenis ir privatumą bei poreikio užtikrinti potencialių jo aukų saugumą pastarųjų naudai. Tokių registrų sukūrimas stiprina socialinį saugumo jausmą bei leidžia imtis individualių priemonių žmonių, kuriems gresia tokių nusikaltimų pavojus, apsaugai.

Nevyriausybinių organizacijų iniciatyva, nuo 2017 m. aktyviai svarstyta galimybė steigti lytinių nusikaltėlių registrą, tačiau Lietuvoje po įvairaus lygio tarpinstitucinių pasitarimų buvo apsispręsta atidėti minėto registro steigimą ir įgyvendinti kitus teisinius bei techninius sprendimus (pvz., optimizuoti institucijų informacinių sistemų darbą, patobulinti vaiko teisių apsaugos teisės aktus ir pan.). Tačiau registro įsteigimo idėjos atsisakyta nebuvo. Pastaruoju metu ženkliai išaugo seksualinių nusikaltimų prieš nepilnamečius skaičius. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Informatikos ir ryšių departamentas) Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenimis, nepilnamečių asmenų atžvilgiu 2021–2022 m. buvo:

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) str.	Registruota nusikalstamų veikų		Tyrimo rezultatai/ baigta		Tyrimo rezultatai/ nutraukta	
	2021 m.	2022 m.	2021 m.	2022 m.	2021 m.	2022 m.
Nepilnamečio asmens išžaginimas (BK 149 str. 3 d.)	21	19	21	14	17	18
Mažamečio asmens išžaginimas (BK 149 str. 4 d.)	19	20	20	19	10	9
Nepilnamečio asmens seksualinis prievartavimas (BK 150 str. 3 d.)	17	8	12	9	7	5
Mažamečio asmens seksualinis	34	36	30	29	15	14

prievartavimas (BK 150 str. 4 d.)						
Nepilnamečio asmens privertimas lytiškai santykiuoti (BK 151 str. 2 d.)	2	0	2	1	0	4
Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą (BK 151 ¹ str.)	34	44	29	25	31	27
Jaunesnio nei šešiolikos metų asmens viliojimas (BK 152 ¹ str.)	2	1	3	0	0	1
Jaunesnio nei šešiolikos metų asmens tvirkinimas (BK 153 str.)	109	115	100	91	54	63
Vaiko išnaudojimas pornografijai (BK 162 str.)	26	14	30	9	2	2
Pelnymasis iš nepilnamečio asmens prostitucijos (BK 307 str. 3 d.)	1	2	0	2	0	1

Kai kuriose Europos valstybėse (pvz., Lenkijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Austrijoje, Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje ir Velse, Škotijoje, Šiaurės Airijoje) yra sukurti specialūs lytinius nusikaltimus padariusių asmenų registrai, tarp jų ir viešieji, kuriuose sukauptą informaciją gali naudoti teisėsaugos institucijos ir veiklą, susijusią su vaikų ugdymu ar priežiūra, vykdančios subjektai. Daugelyje Europos valstybių asmenims, kurie yra padarę lytinius nusikaltimus, taikomi tam tikri veiklos ribojimai, susiję, visų pirma, su draudimu užimti pareigas, kurioms būdingas nuolatinis kontaktavimas su vaikais. Tokiems asmenims taip pat gali būti nustatyti tam tikri specialūs įpareigojimai (pvz., įpareigojimas reguliariai informuoti policiją apie savo gyvenamąją vietą ar nesilankyti tam tikrose vietose).

Kai kuriose ne Europos valstybėse yra įdiegti viešai prieinami registrai (pvz., Jungtinėse Amerikos Valstijose, Maldyvuose, Pietų Korėjoje, Bermuduose). Atitinkamai vienu nuteistųjų duomenys yra viešai skelbiami, kitų duomenų prieinamumas yra ribojamas. Australijoje nėra įdiegta nacionaliniu lygmeniu, tačiau egzistuoja atskirose valstijose.

Įstatymo tikslas – sustiprinti prevencines priemones, kurios užkardys kelią seksualiniams nusikaltimams. Dėl nukentėjusiųjų nuo tokių nusikaltimų (dažniausiai nepilnamečių, silpnesnių, bejėgių, priklausomų ar turinčių psichikos sutrikimų) ir tokių nusikaltimų poveikio nukentėjusiųjų emocinei ir psichinei būklei, būtina seksualinius nusikaltėlius kontroliuoti, net ir atlikus jiems skirtas bausmes. Tai sustiprins valstybės vaidmenį užkertant kelią nusikaltimams ir saugantis socialiai žalingų veiksmų. Įstatymas numato palengvinti tam tikrų valstybės organų ir institucijų bylų (ypač baudžiamųjų) vykdymo procesą. Be to, būtina sugriežtinti asmenų, dirbančių mokymosi sferose, įdarbinimo kriterijus – turi būti atliekamos periodinės patikros kelis kartus per metus. Vienas iš spęstinių klausimų – administracinės atsakomybės sugriežtinimas darbdaviams, juridiniams ir fiziniams asmenims tikrinant darbuotojus, kurie priimami į darbą. Tai asmenys, kurie ketina vykdyti individualią veiklą, susijusią su vaikais, pagal verslo liudijimus ar individualios veiklos pažymėjimus. Siekiama, kad į subjektų, turinčių teisę tikrinti priimamus dirbti darbuotojus, patikrą bus įtraukti Darbo inspekcijos darbuotojai.

Viena iš principinių nuostatų – nusikaltusių asmenų, išėjusių į laisvę, stebėseną ir jų kontrolės mechanizmo sukūrimas.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai.

Projektą parengė Seimo nariai: Rimantė Šalaševičiūtė, Aušrinė Norkienė ir Rita Tamašunienė.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai.

Šiuo metu baudžiamąją atsakomybę už seksualinius nusikaltimus bei asmenų, įtariamų, kaltinamųjų ar nuteistų už seksualinius nusikaltimus, kontrolės priemones reglamentuoja:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Nr. VIII-1968).
2. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (Nr. VIII-2048).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (Nr. IX-785).
4. Lietuvos Respublikos įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro įstatymas (Nr. XI-1503).
5. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (Nr. I-1234).
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 435 „Dėl įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro nuostatų patvirtinimo ir veiklos pradžios nustatymo“.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. gegužės 25 d. nutarimas Nr. 517 „Dėl darbų, veiklų ir paslaugų, kurių dirbti, atlikti ar teikti dėl tiesioginių kontaktų su vaikais neturi teisės asmenys, įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu pripažinti kaltais už nusikalstamas veikas, nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje, ar už kitas nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko seksualiniu išnaudojimu, vaikų pornografija ar prostitucija, sąrašo patvirtinimo“.
8. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. IV-776 „Dėl nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“.

Šiuo metu Lietuvoje nėra atskiro įstatymo, kuris detalai reglamentuotų įtariamų ar nuteistų asmenų kontrolės priemones, nenumatyta pareiga fiziniams ir juridiniams asmenims sudarant darbo sutartį, kai darbas susijęs su vaiko laisvalaikio, auklėjimu, švietimu, gydymu ar priežiūra, ar asmuo nėra teistas už seksualinius nusikaltimus, įstatymu nenustatyta ir teisės aktais nereglamentuota nusikalstamų veikų žemėlapis steigimo ir tvarkymo tvarka.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Įstatymo projekte numatoma sukurti šias konkrečias priemones, kurios turėtų užkardyti seksualinius nusikaltimus. Tai:

1. seksualinių nusikaltėlių registras – sudarytas iš dviejų atskirų duomenų bazių:
 - a) ribotos prieigos registro;
 - b) viešojo registro.
2. Darbdavių ir kitų juridinių ir fizinių asmenų, susijusių su nepilnamečių auklėjimu, švietimu, gydymu ar priežiūra, prievolės.
3. Ypatingų seksualinio nusikalstamumo rizikos vietų nustatymo žemėlapis.

Registras:

planuojama, kad Seksualinių nusikaltėlių registras bus tvarkomas dviejose duomenų bazėse. Jį valdys Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, tvarkys Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Lietuvos probacijos tarnyba, techninis tvarkytojas – Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.

Registre taip pat bus pateikta išsami informacija apie tokio asmens teistumą (teistumus), taip pat informacija apie bausmių vykdymą ir užbaigimą. Be to, į Registrą bus įtraukta informacija apie dabartinę į Registrą įrašyto asmens gyvenamąją vietą. Aukščiau minėtų asmenų duomenų paskelbimas Registre iš esmės bus privalomas. Tik pagrįstais atvejais teismas galės nuspręsti neįtraukti tokių duomenų į Registrą dėl nukentėjusio asmens ar jo artimiausių giminaičių privataus gyvenimo apsaugos ar kitų svarbių privačių interesų, ypač, kai nukentėjęs nepilnametis arba jei duomenų įtraukimas sukeltų neproporcingai sunkių padarinių asmeniui, kuris yra įrašomas į Registrą. Asmenų, nuteistų už pakartotinius seksualinius nusikaltimus, nuteistų už išžaginimą sunkinančiomis aplinkybėmis arba už tokią veiką prieš nepilnamečį iki 14 metų, teismui tokia teisė nesuteikiama. Tokių asmenų atžvilgiu teismas galės spręsti apie jų duomenų išbraukimą tik iš Viešojo registro (jie liks Ribotos prieigos registre) ir tik išimtinu atveju, pagrįstu tik nukentėjusio nepilnamečio gerove.

Ribotos prieigos registras:

duomenis iš Ribotos prieigos registro galės gauti teisėsaugos institucijos: teismai, prokuratūra, policija, taip pat valstybės ir vietos valdžios institucijos, darbdaviai (juridiniai ir fiziniai) dėl priimamų dirbti darbuotojų, susijusių su nepilnamečių auklėjimu, švietimu, laisvalaikiu, gydymu ar priežiūra, kad galėtų atlikti teisės aktuose nustatytus reikalavimus.

Viešasis registras:

Viešasis registras bus prieinamas viešai, skelbiamas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos interneto svetainėje. Į šį Registrą bus įrašyti nuteistųjų už pakartotinius seksualinius nusikaltimus duomenys. Į Viešąjį registrą bus įrašomi tik šie asmens duomenys: gimtoji šalis, vardas, pavardė ir gyvenamoji vietovė, o taip pat ypač, žiauriai išžaginę nepilnamečius arba už seksualinius nusikaltimus su mažamečiais asmenimis (iki 14 metų).

Į Registrą įtraukto nuteistojo prievolės:

nuteistasis, kurio duomenys bus įrašyti į Registrą, prieš išeidamas į laisvę iš atitinkamos įstaigos privalės pranešti tardymo izoliatoriaus, įkalinimo įstaigos, psichiatrijos įstaigos, jaunimo globos centro ar pataisos namų vadovaujančiam asmeniui arba atitinkamam Probacijos padaliniiui (kai jis bus laisvėje) tikrąjį jo gyvenamosios vietos adresą, kur jis apsistos. Be to, apie kiekvieną faktinio gyvenamosios vietos adreso pasikeitimą nuteistasis ne vėliau kaip per 3 dienas turės informuoti Probacijos padalinį. Nuteistasis taip pat privalės pranešti apie keliones už Lietuvos Respublikos ribų, o grįžęs į šalį privalės nurodyti faktinę buvimo šalyje vietą.

Darbdavių, juridinių ir fizinių asmenų, susijusių su nepilnamečių auklėjimu, švietimu, gydymu ar priežiūra, prievolės:

prieš pradėdami darbo santykius ar leisdami asmeniui užsiimti veikla, susijusia su nepilnamečių auklėjimu, švietimu, laisvalaikiu, gydymu ar priežiūra, darbdaviai bei juridiniai ir fiziniai asmenys dėl šių asmenų galimybių dirbti privalo iš Ribotos prieigos registro gauti informaciją apie šiuos asmenis.

Ypatingos rizikos vietų nustatymas:

projektas numato, kad Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Generalinis policijos komisaras sukurs ir tvarkys seksualinių nusikaltimų rizikos žemėlapi, kuriame bus pateikiami naujausi duomenys apie vietas, kuriose yra ypač didelė nusikaltimų seksualinei laisvei ir apsisprendimui rizika. Šis žemėlapis visuomenei bus skelbiamas Policijos komisariato interneto

svetainėje.

Siūlomas reglamentavimas užtikrins:

1. nusikaltimų, susijusių su seksualiniu, ypač vaikų, sumažėjimą.
2. Numatyti apribojimai padės ginti viešąjį interesą, kas būtina atsižvelgiant į didėjančių seksualinių nusikaltimų tendenciją ir naujų rūšių grėsmes šioje srityje.
3. Užtikrins ugdymo ir mokymo institucijų, dirbančių su nepilnamečiais asmenimis, informacijos apie seksualinius nusikaltėlius prieinamumą ir jų kontrolę.
4. Sudarys galimybę kontroliuoti į juos įtrauktus asmenis.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimas neatliekamas. Neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai.

Priimtas įstatymo projektas neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Priimtas įstatymo projektas neigiamos įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Priėmus įstatymo projektą, turės būti pakeisti šie teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas Nr. VIII-2048.
2. Lietuvos Respublikos įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro įstatymas Nr. XI-1503.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 435 „Dėl įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro nuostatų patvirtinimo ir veiklos pradžios nustatymo“.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 517 „Dėl darbų, veiklų ir paslaugų, kurių dirbti, atlikti ar teikti dėl tiesioginių kontaktų su vaikais neturi teisės asmenys, įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu pripažinti kaltais už nusikalstamas veikas, nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje, ar už kitas nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko seksualiniu išnaudojimu, vaikų pornografija ar prostitucija, sąrašo patvirtinimo“.
5. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. IV-776 „Dėl nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“.

9. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos įstatymų ir kitų teisės normų rengimo tvarkos reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, projekte naujų sąvokų nėra, jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

Įstatymo projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, neprieštarauja Europos Sąjungos dokumentams.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti.

Įstatymui įgyvendinti reikės pakeisti dabar galiojančius ir priimti naujus teisės aktus, kuriuos paruošti turės Lietuvos Respublikos teisingumo ministras ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras iki 2024 m. gegužės 30 dienos.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais).

Įstatymo įgyvendinimui iš valstybės biudžeto reikės:

1. asmenų, įtariamų ar nuteistų už seksualinius nusikaltimus, registro diegimui investicijų (CAPEX) – 705 tūkst. eurų.

2. Metinėms veiklos išlaidoms (OPEX) – 226 tūkst. eurų asignavimų (licencijų palaikymui, sistemos iš išorės II lygmens palaikymui, probacijos tarnybos administraciniai kaštai, IRD administraciniai kaštai, IT infrastruktūros sąnaudos).

Iš viso – 931 tūkst. eurų.

13. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Įstatymo projekto rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis.

Registro objektas, Registro tvarkytojas, Registro valdytojas.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.

Teikia

Seimo narė

Rimantė Šalasevičiūtė